

# Lusérnar in di Tschekài - "Di stòrdja vodar famildja von Galèn"



Zboatar trèff pittar famildja vodar Tschekài ettlane djar spetar

Bazmar hatt kontàrt moi nono.

Da atz Lusérn balde pin gest khlumma izta gest khummana arbat un di laüt zo ziaga vür hãm gehatt lai a par vichar in stall. Moi famildja hatt gehatt khüa un sboi un a tiabas a bötta hãmsa gètt z' slava in fremmegan laüt boda soìn zuarkhent in lãnt. Ma mak khõn ke vor da sèll zait saibar gestãnt gerècht o, però bar soìn gest in sim prüadar un moi tatta hatt geböllt süachan an àndarn platz, zo gebinna eppaz mearar. Un asó saibar partirt zo giana in di Tschekài ka Budweis (Budějovice). Pitt üs soinda gest acht àndre famildje boda soìn khent geschikht in àndre lentar sèmm nãmp, azpe a Dubné. Sèmm habar gevuntet arbat in an hoff un hãm gearbatet auz pa lentar, bosa hãm gehatt in boatz un in habar. In hoff saibarda nètt gest lai biar umbrómm 'z iz gest sa vo àndre laüt, ma bar soìnaz lai gevuntet gerècht pitt se, gehaltetaz gearn un gehelftaz. Dise laüt soìn gest arm umbrómm 'z Taütschlãnt hatten vortgenump soine höff un se hãm gemocht arbatn zo geba ar la "decima" vor 'z kriage un izzen gestãnt bintsche,

però sa hãm hërta getoalt allz pitt üs un vor ditza izta gebortet a schümmana froindschaft, bode bart gedenkhan vor hërta. Bar soìn sèmmgestãnt a par djar z'arbata un dena habar gemocht khearn bodrüm, ànka umbrómm 'z soinda gest nã vürzokhemma di rüss. Bar hãm gemocht grüazan gaülante di famildja bodaz hatt gehatt ägenump un hãmse gemocht lazzan sèmm ena zo bizza bazzen berat vürkhent. Khearante bodrüm saibaraz bidar gevuntet pinn lusérnar boda soìn gest partirt pitt üs un nã de bege hãmsaz augehaltet in an kapanü. Sèmm hãmsaz getoalt un gelirnt in bege zo kheara bodrüm huam, vazzantaz au atti vagü. Di schin von trène soìn gest alle gesprunk parãrdja, asó vil vert habar argemochtsitan un gian zo vuaz un bidar gemocht süachan zo giana vürsnen, magãri in an paran vagü von vichar. Inar bötta habar persin gevuntet di rüss nã de bege. I pin gest khlumma, ma i gedenkh gerècht ke bar hãm alle gezittart un gevörtetaz pròpio vil, umbrómm bar hãm gebizt ke sa hettatnaz gemak schikhan in Sibèria un sèmm berapar furse gestorbet. 'Z izzaz gãnt gerècht ke 'z soinz gest laüt pitt a pizzle hèrtz un hãmaz gelatt gian. Bar hãm gemocht gian ummar, süachante z'èzza un vor a par patãtn, an slunt milch odar an tòkko proat hattma gemocht abemachan gãntze lentar. Bar soìn gestãnt a baila zait in an konvènt odar in tendü bosa hãm gehelft in krãnkhan laüt. 'Z soinda persin gest müatar boda hãm nemèar gemak taidn di khindar, boda hãm geschriget in gãntz tage. Ànka az iz gest sber vor alle, habaraz dartãnt un soìn gerift fin a Innsbruck. Sèmm moi famildja iz gestãnt a par mãnat ka parèntn, ma moi mãmma hattzan nemèar geböllt bizzan un asó habar gemocht khearn bodrüm. I pin gerift atz Lusérn atz 22 von snittmãnat 1945, in ta' bode hãn kompirt zen djar, un da habar bidar gemocht àhevan vo naügom.

Anna N. N.

## Gian nã in khüa

Ànka azta appãra bötta daz sèll boda kontãrn di altn magat auzseng hërta daz gelãich un auz vodar zait, i gloabe ke 'z berat pezzar lüsanse gerècht un lirnen daz mearaste boma mage anvétze baz zo lachada drau un haltnda nètt kunt. Vor ditza in moi earst artikl böllate kontãrn eppaz boda, azpe a fotografia, macht seng 'z geléba vonar bötta. 'Z iz nicht àndarst baz ummana von stòrdje vo misèrdja bodamar hatt kontãrt moi nona in alla disa zait. Dòpo in earst djar vo elementari, benn si hatt gehatt sèks djar un di schual iz gerift zo lazza platz in summar, in soi khopf izta nètt gest platz vor in spazz, die spildar un di tschelln. Si hatt gebizt gerècht ke ànka azze iz gest khlumma hebatze gehatt zo geba a hãnt soìn laüt. Dar mestiaro bozar hãm gètt iz gest dar sèll zo stiana nã in khüa atti etzan

vor in bakã. Vo soìn börtar hattma lai vorstãnt ke daz sèll bodar hatt gètt mearar fastidio iz nètt gest di arbat ma ke si hatt gehatt zo stiana alümma. Soi sbestar o hatt gehatt da gelãich arbat ma si iz gest, azma mak khõn asó, mearar gelükht umbrómm sa hãm ar gehatt gètt die etzan von Milegrüam, un sèmm soinda gest laüt un khindar. Moi nona anvétze iz gest in oro von etzan, boda niamat di solito hatt gelekk vuaz. 'Z izmar alóra khent spontaneo vorsanar bia si hatt getribet di zait, ma soi risposta iz nètt gest pròpio pegãistart, semplicemente di zait iz nètt pasãrt. Si iz gestãnt sèmm, stille azpe bazzar in a hülbe, un azpe in a hülbe ànka a khlumma khnöttle mak mövarn vil sachandarn allz daz sèll boda iz sutzédart hatt gemacht in si an groazan interesse, ma di solito izta gest biane odar nicht vo naüge odar interessãnte.



Ma dar loun però iz nètt gest soi uantzege problema, di vichar boda loavan vort, boda pasãrn di konfin un etzan balz renk o; un allz ditza iz gest atti aksln von an khinn, boda hatt gehatt zo loava nã in khüa invétze baz nã in sèll bose hebat geböllt in lem.

Gabriele A.

Istituto Cimbro  
Kulturinstitut Lusérn  
Tel. 0464-78.96.45  
info@kil.lusern.it  
www.istitutocimbro.it



## Dar hornung iz dar peste mãnat zo raita

Di hoachebene vo Lusérn iz a platz boda auz pan summar makma gian zo macha zboa tritt in di ünsarn schümman beldarn vo tãnnen, lèrch un puachan, odar zo giana in pa Vesandarn. Ka herbest anvétze di laüt da ka üs mang schaug di tausankh varm boda hãm di löapar von puachan, aугemischt drinn in tunkl grümma von tãnnen, un mang o gian na sbemm in di beldar. Auz pan bintar da in lãnt a sachan boma mage tüan, iz daz sèll zo giana pinn skin. Lusérn pitt Lavròu hatt 30 km piste pitt 8 impiãnti zo giana au.



Di piste da ka üs soìn dèstar, gemacht zoa azta mang gian alle di famildje pinn khindarn zo raita; lai di Laghetto un di Ust soìn gemacht vor di sèllnen boda soìn guat zo raita gerècht. Ma bela stòrdja hãmsa di piste vo Lusérn? Vor da hatt offegetãnt di Lait hattma geraitet in di bisan au kan Hüttn, un abe pa dar bis von Mõar, ma hatten gemocht mèkkn in snea alümma pinn skin. Di earstn piste soìn khent aугemacht in di djar sèchtzekh inn in di Lait: a khlummana vor di khindar, un a groaza mearar stikhl un lengar sèmm nãmp. Di piste soìn gest gemacht sèmm umbrómm 'z iz a platz boda vãnk biane sunn un iz kheltar baz di àndarn saïtn. 'Z izta zo khõda ke inar bötta soinda nètt gest di kanü zo macha in snea un vor ditza di laüt soìn gest mearar àgepuntert zo süacha plètz boda dar snea hatt gehaltet mearar. Di earstn djar inn in di Lait hattma gemoch mèkkn in snea pinn skin un ditza iz khent getãnt von djungen vo Lusérn. In di djar achtzekh izta khent gemacht a naüga pista boda hoazt Avez del Prinzepe, disa heft à au atn Virgo Maria un rift nidar a Laghetto, ke haützotage iz da lengarste un stikharste vodar gãntzan hoachebene. Vor zen djar soinda khent gemacht zboa naüge piste: da sèll von Tordjü un da sèll bodase àhenk pittar Laghetto un geat von Virgo Maria zuar in Vesan. Bidar in di djar achtzekh dar snea iz hërta gest mindar pan bintar un asó hãmsa gemacht au zöbrest dar Lait a groaza hülbe boda khint àgevüllt pinn bazzar zo maga machan snea pan bintar in di khaltn tang. Sperãrbar azta eppaz vürkhemm in khopf von laüt vodar gãntzan bèlt, zo haba mearar ka hèrtz di beldarn un allz bazzen nãgeat, asó furse makma machan khearn bidrüm di zait boma hatt gemak raitn atn snea gevãllt von hümbel. 'Z izta o zo khõda ke di hoachebene vo Lusérn pan bintar hatt an schümman platz zo giana pinn ennegem skin, 'z soinda schümmane khearn zo maga machan, boda gian vo Milegrüam in di Vesandarn, inn in Kosteš in durch zuar Slege. Un azzaraz vörtet zo giana pinn skin di ünsar saïtn soinz di pèstn zo maga tritzln pinn snearoaf. Ditza iz allz bazzaz mage khõn, i paitaz alle in ünsar lãnt.

Michele Neff

## In di bibliotèk, an lern platz zo gedenkha di baibar bodada nemèar soìn ombrómm a mãnn hatt detzìdart ke soi lem hatt khumman valór

Nella piccola biblioteca comunale di Lusérn c'è ormai da qualche anno, una sedia vuota, con una locandina che riporta la scritta "Posto Occupato". Abbiamo aderito alla campagna nazionale ben consapevole che una sedia vuota non risolve il dramma della violenza sulle donne. Con questo piccolo segno però vogliamo mantenere alta l'attenzione, vogliamo ricordare che, ciascuna donna uccisa, occupava un posto nella società, un posto importante perché assegnato dall'unica vita che possedeva e che un marito, un ex, uno sconosciuto, ha deciso di toglierle per sempre. La violenza dei maschi contro le donne è un male antico che interessa tutto il mondo ma che deve essere sradicato e mai, come spesso accade leggendo la cronaca, giustificato con frasi che colpevolizzano la donna perpetrando così la violenza a chi diviene, per la seconda volta, vittima di una società che sta degenerando.

Aromài alle tage lestma atn getöatet vonan mãnn, a mentsch fòldjo ke a baibe, un vil vert mearar baz ummaz, iz khent vodar famildja odar bodaz hatt gekhennt.

Balda auzvallt eppaz schauila, iz dèstar khõn ke 'z iz nètt djüst, vorsan azza khemmen inngespèrt lãnge djar, khõn nimmar mear. Ma sa in tage darnã rivanda di earstn börtar boda süachan auzotraga bem 'z hatta getöatet, zo khõda ke di djornalistn machanz hërta gröazar bazzez iz, ke di nümmer soìn nètt pròpio asó, ja, ombrómm njãnka schaugante biavl toate 'z soinda, gèttma nètt rècht ke 'z iz eppaz sber. Un asó lestma ke a baibe töatetmaz nètt ummenicht, 'z izta hërta eppaz boma nètt boazt, dar hattze gehaltet asó gearn, eppaz hattze

boll getãnt zo machanen asó darzürnen in mãnn un, di sèllnen bodase höarn bravat, haltnda zo macha bizzan ke se, a baibe, tokãrnz njãnka pittnar roas. Miar khintmar au di hennehaut zo höara ke zo straicha abe di nistln in baibar, redetma hërta von lestéssegen sachandar: baibe, liabe, roas. Azma khõdat ke a khinn, odar an altz mentsch, tokãrtmaz njãnka pittnar roas, khemmata zo lacha, ma a baibe iz debl, delikãtat, un zèrte sachandar makmase nètt tüan. No vo khlumma lirnensaz ke di diarnla soìn deblar, di diarnla boda straitn stian nètt à boll, di

püabla anvétze mang. 'Z tüatmar ànt, mãnnen, a baibe iz nètt debl, sichar 'z iz àndariz alz aür, ma 'z mage soìn znicht, zorne, nètt guat z' soina gelazt vonan mãnn. Ma di nümmer soìn hoatar, 'z khemmenda getöatet di baibar. Alln achtunviartzekh urn a baibe khint getöatet von an mãnn, alln achtunviartzekh urn vor daz gãntz djar. Un dena izta daz znicht geréda, daz sèll süachan zo mindra na baibe. Di baibar bartn sugitãrn z' soina getöatet fin azma nètt vorstèat ke töatn a baibe iz eppaz boda àgeat in mãnnen.



Ma mucht abedjukhan 'z geglõaba ke di baibar soìn deblar, sa muchan volng, un ditza mucht khemmen vürgetrakk in di schualn, ma mucht lirnen in khindar ke baibar un mãnnen soìn gelãich. Lai asó makma pensãrn ke 'z mage bèksln. (n. g.)